

Duitse bankbiljetten (1871 – 1945)

Door Frank Lippens

“ Een biljet dient niet alleen om mee te betalen: het leent zich ook zeer goed voor het verspreiden van een boodschap omdat het als massaproduct haast door iedereen gebruikt en ook ‘gelezen’ kan worden.”

In deze tentoonstelling benader ik de evolutie van de afbeeldingen op enkele bankbiljetten.

nl. de *Reichskassenschein*, *Reichsbanknoten*, *Darlehenskassenschein*, *Rentenbanksheinen* en *Reichsmark*, dit van 1871 tot 1945 onderverdeeld in volgende periodes:

Het Duitse Rijk (1871-1914)
De grote oorlog (WO I) (1914-1918)
De inflatieperiode (1919-1923)
De Weimar republiek (1924-1938)
Het III Rijk (1939-1945)

In deze periode zijn er 168 bankbiljetten uitgegeven door:

het Reichsbankdirectorium, de Reichsschuldenverwaltung, de Rentenbank, de Reichskredietkasse, de Reichsbank

Papiergeld in het Duitse Rijk

Het eerste “*papiergeld*” komt voor in de 16^e eeuw en werd voornamelijk gebruikt door handelaars. Voor hen was het eenvoudiger en veiliger om zo door het land alsook door Europa te reizen. Hier spreken we nog niet over biljetten maar wel over handgeschreven en verzegelde vellen papier. Het eerste bankbiljet werd uitgegeven door de stad Keulen anno 1705. Het gebruik echter dateert uit 1765 en ze werden uitgebracht door de Wiener-Stadt-Banco van Berlijn. Het bankbiljet kende slechts heel langzaam zijn intrede. De meeste gebruikers hadden geen vertrouwen in deze nieuwe betalingswijze.

De emissies van biljetten in Duitsland waren tijdens de eerste helft van de 19^e eeuw zeldzaam en weinig omvangrijk. In zijn “*Faust*” verwoorde Goethe de afkeer van de gewone Duitser van het papiergeld, waarvan hij het een uitvinding van de duivel maakte.

In 1847 werd de Giro und Lehn Banco van Berlijn omgevormd tot een vennootschap op aandelen die de naam “*Preussische Bank*” kreeg. De staat bezat 1/6 van het kapitaal en de leiding was in handen van ambtenaren.

Meer dan 2/3 van de biljetten in omloop werden door de Pruisische Bank uitgegeven.

1 Thaler Courant Anhalt 1861

Aanvankelijk viel het biljet eigenlijk onder het privaatrecht: het was een schuldbekentenis verleend door een bank aan de houder van een titel die conform was verklaard door middel van een reeks waarmerken. Langzamerhand werd het biljet een erkend betaalmiddel, nadien een wettige betaalwijze en ten slotte als munt dusdanig aanvaard, niet converteerbaar in ander geld. Pas in de tweede helft van de 19^e eeuw, bleek het bankbiljet een gemakkelijker betaalmiddel te zijn dan het muntgeld. Er bestonden in deze tijd immers zes verschillende muntstelsels op het grondgebied, waarbij een betaling in muntgeld vaak ingewikkelde berekeningen met zich mee bracht. De bankbiljetten van de verschillende staten, die vaak in Pruisische Thalers waren uitgedrukt, bleken een eenvoudiger betaalmiddel te zijn. Dit verklaart de opkomst van het papiergeld.

De biljetten werden in 1859 voor de betaling van belastinggeld aanvaard.

Bij de eenmaking tot het Duitse Rijk in 1871, telde het Rijk 34 particuliere banken, het is ook in dit jaar dat door het “*Verdrag van Frankfurt*” het biljet als een internationaal betaalmiddel werd erkend. In datzelfde jaar (december) wordt de nieuwe gouden standaardmunt “*De Mark*” ingevoerd, deze vervangt alle bestaande muntbenamingen. Voor elke nieuwe uitgifte van een bankbiljet had men nu de toestemming nodig van de centrale overheid. De banken mochten enkel biljetten uitgeven met een waarde vanaf 100 Mark.

Tussen 1876 en 1913 verdrievoudigde het gebruik van biljetten in het Duitse Rijk.

De erkenning van een wettelijke bankbiljettenkoers bevorderde de verspreiding van het bankbiljet, ten nadele van het metaalgeld. In 1906 werd de Reichsbank gemachtigd om biljetten van 20 en 50 Mark met een wettelijke koers in circulatie te brengen. In 1909 werd de wettelijke koers van alle biljetten van de Reichsbank uitgebreid. Het uitbreken van de Grote oorlog in 1914 bezegelde het overwicht van het bankbiljet op het muntgeld. Overal begon men de munten op te potten, waarbij de banken papiergeld met nog kleinere coupures in omloop moest brengen. De omloop van de bankbiljetten vertienvoudigde. Goud en zilver waren te zeldzaam geworden om nog te circuleren waardoor er bijna geen munten werden geslagen in deze edelmetalen.

Inflatie

De eerste WO, die onder meer door uitgifte van bankbiljetten gefinancierd werd, ontwrichtte de financiën van alle oorlogsvoerende partijen. Overal nam de inflatie hand over hand toe. In Duitsland was deze inflatie het spectaculairst, het geld verloor steeds sneller aan waarde. Tussen 1913 en 1919 was de circulatie van het papiergeld vertienvoudigd, terwijl de mark meer dan de helft van zijn waarde moest inleveren. Ook in deze periode waren de lange-termijnschulden van de overheid totaal uit de hand gelopen, men kende een stijging van 4,8 tot 92,8 miljard mark. De verschillende regeringen in de Weimarrepubliek kregen de situatie niet onder controle. In 1922 was de koopkracht van de mark nog slechts een vijftigste van wat ze voor de oorlog was. De Reichsbank kon het land niet voorzien van de nodige bankbiljetten, daar eind 1922 de drukkerij een staking hield. Amper 2 maanden na het verbod van uitgeven van noodgeld verleende de regering opnieuw de toestemming aan gemeenten en bedrijven om biljetten te drukken, dit wel met een waarde minder of gelijk aan 1000 mark. In 1923 verergerde de toestand toen Franse en Belgische troepen het "Ruhrgebied" bezetten. De economie viel stil en de bevolking kon enkel overleven dankzij de steun van Berlijn. Omdat deze steun gefinancierd werd door de bankbiljettenpers, kende de mark nog eens een catastrofale val. In 1923 werden er tien miljard coupures gedrukt. Door een tekort aan papier werden de waardeloze bankbiljetten gewijzigd met een overdruk van de nieuwe waarde. In dit jaar verschenen de eerste biljetten van 1 biljoen mark. Op 15 november 1923 maakte de invoering van de geherwaardeerde mark of Rentenmark een einde aan deze twee jaar durende financiële catastrofe.

De uitstraling van het biljet

Bij de eerste biljetten was er van decoratie nauwelijks sprake. In de 18^e eeuw vond men het immers voldoende om enkel de elementen aan te brengen die de geldigheid van deze biljetten moesten bewijzen. Ornamenten werden daardoor niet aangebracht, hooguit een rand van torsaden of palmen. Al snel besepte men echter dat door deze eenvoud, het voor de valsemunters heel eenvoudig was om valse coupures te maken. Aan het einde van de 18^e eeuw worden de achtergronden complexer. Aanvankelijk werden de biljetten versierd met figuratieve elementen die passen in een algemeen concept, en niet langer met een aantal naast elkaar geplaatste elementen die wettelijk vereist waren. Geleidelijk werd het biljet veelzeggender, en betekende het meer dan een louter monetair bewijs, het werd een spiegel van de natie. In de jaren 1850 waren twee Duitse biljetten met historische figuren versierd. Het oudste is wellicht dat van het kleine prinsdom Schwarzburg-Rudolstadt in 1851. Het toont een medaillon van een personage geïdentificeerd als Graaf Albrecht VII.

4 jaar later gaf een particuliere bank in Kassel een biljet uit met 2 portretten in medaillonvorm van de uitvinder van de boekdrukkunst, *Gutenberg*.

Deze soort van iconografie kende weliswaar geen navolging. Bij het uitgeven van nieuwe biljetten kwamen er geen historische figuren meer voor. Vaak werden de biljetten versierd met de goden van de Grieks/Romeins pantheon. Mercurius en Ceres kwamen veel voor.

De aanwezigheid van Mercurius (God van handel en winst, alsook van de dieven) herinnert er ons aan dat de bankbiljetten in de 19^e eeuw bestemd waren voor een publiek van kooplui. Ceres (beschermster van de oogst en de landbouw) valt goed te begrijpen in een tijd waarin de economie nog grotendeels op ontginning van de bodem beruiste. Naast deze goden prijken op de biljetten van voor de eerste oorlog ook allegorische figuren, vaak vrouwen die verschillende

aspecten van de menselijke activiteiten symboliseren

(nijverheid, handel, landbouw scheepvaart, enz....) maar ook de deugden die de mens moest ontwikkelen (arbeid) de toestand waarnaar hij streeft (welzijn, kennis) of nog de grondslagen van de rechtstaat (wet). Al van bij het begin verwezen de biljetten, die door een al of niet bevoorrechte emissiebank werden uitgegeven, expliciet naar de natie of de stad waar de bank was gevestigd Dat gebeurde via afbeeldingen van geschilderde wapens en heraldieke dieren.

Het blazoen van talloze Duitse staten of steden sierden de biljetten die daar in de jaren 1850-1875 werden uitgegeven, en de Duitse arend staat sinds 1876 op alle coupures van de Reichsbank. Na de invoering van het Republikeins regime in 1919 verdween de kroon op de kop van de koningsarend.

Tijdens de 19^e eeuw kwamen de portretten van monarchen slechts zelden voor – wellicht omdat de uitgifte van de biljetten toen nog een particuliere aangelegenheid was, tot tegenstelling van het slagen van de munten. Bij het 100 Mark biljet diende het portret van de keizer Wilhelm II als watermerk die de Reichsbank in 1908 uitgaf.

Men had in Duitsland ook de gewoonte aangenomen om een allegorische personificatie van steden en staten af te beelden op de biljetten. Deze traditie werd verder gezet door de Reichsbank, Germania siert het biljet van 100 Mark. De biljetten uit de jaren 20 toonden meer het politieke engagement.

Tijdens de periode van de inflatie werd er geen aandacht geschonken aan versieringen en ornamenten, daar de devaluatie zo snel ging. Meestal gingen het gewoon over vellen papier. Bij de invoering van de rentenmark om de inflatie een halt toe te roepen zien we weer de versierde biljetten tevoorschijn komen.

De Reichsbank bracht in 1930 een serie biljetten in omloop ter ere van belangrijke figuren uit de kunst, wetenschap en financiën die tijdens de 19^e eeuw hadden meegewerkt aan de opbouw van het moderne Duitsland zoals zakenlieden “*SIEMENS en LIEBIG*”.

Het nazisme kwam in 1933 aan het bewind, hun symbool het hakenkruis verschijnt pas in 1936 voor op een bankbiljet.

Zegels van verschillende banken

In de eerste helft van de 20^e eeuw waren alle bankbiljetten, uitgegeven door de centrale bank, voorzien van een zegel. De details op deze zegels laten zien hoe Duitsland in de verschillende periodes evolueerde. Het valt goed op dat de zegels van 1910 een meer gracieuze stijl hadden, naarmate de jaren verstreken werden de zegels soberder en in de jaren 40 straalden ze de kracht en agressie uit van het Nazi Duitsland.

Zegels op de “Reichsbanknoten”

100 Mark 1910

10,000 Mark 1922

1 Miljoen Mark 1923

Zegels op de “Darlehnskassenscheine”

2 Mark 1914

20 Mark 1918

De “Deutsche Rentenbank en Reichskreditkasse”

100 Reichsmark 1935

20 Reichsmark 1940

5 Reichsmark 1942

Ook bij verschillende biljetten werden de zegels geperst.

2 Mark 1914

1 Rentenmark 1937

50 Reichspfennig 1940

De directeuren van de Reichsbank

- 1876 – 1890 Hermann von Dechend
- 1890 – 1908 Richard Koch
- 1908 – 1923 Rudolf E.A. Havenstein
- 1923 – 1930 Hjalmar Schacht
- 1930 – 1933 Hans Luther
- 1933 – 1939 Hjalmar Schacht
- 1939 – 1945 Walther Emanuel Funk

Hun handtekeningen vind men op de bankbiljetten

Koch

Havenstein

Schacht

Funk

Het lettertype “*Fraktur*”

Tot halfweg de 20^e eeuw werden haast alle biljetten gedrukt met het „*Fraktur*“ lettertype.

Fraktur is een onderdeel van de Gotische schrijfstijl en komt van het Latijn “*gebroken*”.

Dit lettertype is ontstaan in de 16^e eeuw. Het was Leonhard Wagner die in opdracht van Keizer Maximiliaan I dit lettertype gecreëerd had om toe te laten een bibliotheek met gedrukte boeken te maken.

Beroemde Germaanse renaissance artiesten zoals Albrecht Dürer (1471-1528) en Lucas Cranach (1472-1553) gebruikten deze stijl in veel van hun werken, waardoor het een grote bekendheid verwierf. Ook werd het toepast voor politieke doeleinden. De protestanten drukten hun religieuze en politieke teksten met dit lettertype, terwijl de katholieken het Latijnse “*Antiqua*” lettertype gebruikten.

Fraktur was ook het officiële lettertype tot halfweg de 20^e eeuw. Het naziregime verstevigde het gebruik ervan, toch is het Hitler die later beweerde dat dit type “*Fraktur*” joodse letters waren en verbood hierbij deze nog te gebruiken, daar de joden van nature uit niet-ariërs waren.

Het watermerk

Een watermerk is een teken in papier, (figuur, tekening of een patroon) dat helderder oplicht als je het papier voor een lichtbron houdt en er doorheen kijkt.

Het wordt gemaakt tijdens de productie van papier in het natte gedeelte van de papiermachine. Een met ijzerdraad gevormd motief dat zich op een ronddraaiende rol (de *egoutteur*) bevindt, drukt de afdruk in de papiermassa.

Watermerken zijn het eerst gebruikt in Bologna (Italië) in 1282. Ze werden gebruikt door papiermakers als identificatie van hun eigen product. Voor de valsemunten was het uiterst moeilijk om het watermerk te imiteren.

Bronnen: *German paper Money 1871-1990 by German NOTES*
Het bankbiljet in alle staten van René Brion en Jean-Louis More
www.stadtentwicklung.berlin.de

Het Duitse Rijk (1871-1914)

5 Mark 1904 “Reichskassenschein”

Uitgegeven door: Reichschuldenverwaltung te Berlijn

Datum: 31 oktober 1904

Afmetingen: 12.5 cm * 8 cm

Voorzijde: De afbeelding omkadert door een sierlijst. Links, Germania zittend, in haar rechterhand een schild met de gekroonde rijksadelaar en in haar linkerhand een lans. Op de voorgrond een naakt kindje die een duif loslaat. Rechts op de voorgrond verschillende symbolen van de industrie en de landbouw.

Achterzijde: Een draak, mythologisch symbool in de middeleeuwen, wordt vaak omschreven als schatbewaarder. In Europese mythologie wordt een draak als een legendarisch slangachtig wezen beschouwd. Het Latijnse woord *draco* stamt direct af van het Griekse δράκων (*drákoon*), wat slang betekent.

100 Mark 1910 “Reichsbanknote” (rode zegel)

Uitgegeven door: Reichsbankdirektorium te Berlijn.

Datum: 21 april 1910

Afmetingen: 20,5 cm * 10 cm.

Een fraai decoratief biljet, ontworpen door Friedrich Wanderer (1840-1910). Door de omvang van dit briefje kreeg hij de naam “*Der lange Hunderter*” mee.

Voorzijde: Links een veld blanco met het watermerk, de afbeelding van de Keizer Wilhelm I en de waarde van het biljet. 2 afbeeldingen met links “*Mercurius*” en rechts “*Ceres*”. Mercurius, Romeinse god voor handel en winst. Zijn naam is afgeleid van het Latijns “*Merx of Mercator*” en wat koopman betekent. Ceres, Romeinse godin symboliseert de landbouw en oogst. Het Engelse woord “*Cereal*” is afkomstig van haar naam.

Achterzijde: Germania zitten met in de rechterhand een zwaard en leunend op een schild (met de Duitse adelaar), zij staat symbool voor de eenheid van het Duitse volk. Germania was destijds een gekend en populair figuur, tijdens het Keizerrijk na 1871. Verschijnt op vele overwinningdocumenten gedurende deze periode.

Zij werd voor het eerst gebruikt gedurende het Romeinse tijdperk, dit om de nieuwe overwonnen Duitse provincies te symboliseren. Haar harnas, schild en zwaard staan voor de bereidwilligheid van het Duitse volk om en het land en zijn wetten te verdedigen. Centraal staan 2 grote eiken, symbool voor sterkte en heroïsme van Duitsland.

Eikentakken werden geassocieerd met overwinning en werden afgegeven aan hun helden.

Linksvooraan staat een ploeg (symbool voor landbouw), een aambeeld (zware industrie), een koevoet (lichte industrie) en een baal katoen (handel). Zij stellen de economische ambities van Duitsland voor. Achteraan wordt onwillekeurig de blik geleid naar de imposante vloot van kruisers aan de horizon, die admiraal von Tirpitz aan het Duitse Rijk had bezorgd en die van Duitsland de tweede zeemacht ter wereld maakte. Omwille van deze afbeelding kreeg dit biljet ook zijn tweede naam mee “*Flottenhunderter*”.

De grote oorlog (WO I) (1914-1918)

20 Mark 1915 “Reichsbanknote” (rode zegel)

Uitgegeven door: Reichsbankdirektorium te Berlijn.

Datum: 4 november 1915

Afmetingen: 14 cm * 9 cm

Voorzijde: Links en rechts het rode rijkszegels omringd door palmmotieven

Centraal 2 mannelijke figuren die elk een “*Cornucopia*” vasthouden

De **Cornucopia**, Latijn *cornu* (hoorn) en *copia* (voorraad) heet in het Nederlands de Hoorn des Overvloed. Dit legendarische voorwerp, dat overvloed schonk, stamt oorspronkelijk uit de Griekse mythologie. Volgens de mythe is de Cornucopia de hoorn van de geit Amalthea die Zeus zoogde op Kreta. Als dank zette Zeus haar aan de hemel als een sterrenbeeld, en haar hoorn schonk de houder ervan alles wat hij of zij begeerde. De Romeinen associeerden vooral hun godin Fortuna met de Hoorn des Overvloed, maar ook de godin van de hoop, Spes, werd afgebeeld met de Cornucopia.

Achterzijde: 2 afbeeldingen, de man als teken voor het werk, de vrouw voor de welverdiende rust. In de oorlogsperiode stond alles in het teken van het werk, ten voordele van de natie als ook de rust na het zware werk.

20 Mark 1918 „Darlehenskassenschein“

Uitgegeven door: Reichsschuldenverwaltung te Berlijn.

Datum: 20 februari 1918

Afmetingen: 14.5 cm * 9.5 cm

Voorzijde: Onderaan staan de hoofden afgebeeld van “*Minerva en Mercurius*”. Minerva was een belangrijke godin in het Oude Rome. Zij werd in een latere tijd gelijk gesteld aan de Griekse godin Pallas Athene, godin van de wijsheid, oorlog en vrede, maar ook van het handwerk. Mercurius hij is de Romeinse god van de handel en winst. Mercurius wordt normaal afgebeeld met gevleugelde voeten, die snelheid symboliseren, en met een staf (caduceus). Zijn naam is waarschijnlijk afgeleid van het Latijnse *merx* of *mercator*, wat koopman betekent.

Achterzijde: Laat ons 2 afbeeldingen zien, oorlog en vrede: een ridder die in zijn rechterhand een zwaard vasthoudt en in de linker hand een lans, hij staat symbool voor de oorlog. De vrouw draagt in haar linkerhand een groot palmbblad zij symboliseert de vrede.

De inflatieperiode (1919-1923)

De welvaart en de glorie hebben plaats moeten maken. Het gebruik van allegorische figuren en taferelen komt niet meer voor, men ging over tot het gebruik van afbeeldingen en portretten gemaakt door Duitse kunstenaars. Naarmate de inflatie groeide bleven de versieringen achterwege.

50 Mark 1919 “Reichsbanknote”

Uitgegeven door: “Reichsbankdirektorium” te Berlijn.

Datum: 24 juni 1919

Afmetingen: 15 cm * 10 cm

Voorzijde: kent weinig versiering, een gekartelde tekening met als enige afbeelding een foto van een jonge vrouw met een bloemenkrans in het haar. Rond het hoofd ziet men ook fonkelende sterren. Dit biljet kreeg in de volksmond de naam “Der Wiener” daar deze biljetten grotendeels in Wenen zijn gedrukt.

Achterzijde: geen gebruik gemaakt van heraldische afbeeldingen of symbolen die in het teken staan van de natie. Toont ons enkel de waarde van het biljet in 2 ovalen met een karige versiering en de initialen van de Reichsbankdirektorium (RBD)

1 Mark 1920 „Darlehenskassenschein“

Uitgegeven door: Reichsschuldenverwaltung te Berlijn.

Datum: 01 maart 1920

Afmetingen: 6.5 cm * 10cm

Deze “Darlehenskassenscheine” waren niet officieel, maar werden als dusdanig gebruikt en aanvaard omdat deze uit kleine coupures bestonden.

Voorzijde: laat ons enkel de waarde en de bankzegels(zonder kroon) zien, we mogen bemerken dat in dit biljet rechts het bankzegel er eveneens in geperst is.

Achterzijde: als enige versiering 2 hoorns gevuld met elk een bloementros (heeft hier niets te maken met de hoorn des overvloed)

10.000 Mark 1922 “Reichsbanknote” (groot)

Uitgegeven door: Reichsbankdirectorium te Berlijn.

Datum: 19 januari 1922

Afmetingen: 21 cm * 12.5 cm

Voorzijde: zien we rechts een afbeelding van een jonge man (rond 1500) naar een schilderij van **Albrecht Dürer**⁽¹⁾ (1471-1528).

⁽¹⁾ Duits graveur en schilder, met invloed en roem ver buiten de landsgrenzen. Zijn grafisch werk - gravures en houtsneden is het bekendst. Met houtsneden werden destijds illustraties in boeken gemaakt.

Dit biljet kreeg in de volksmond “het vampierbiljet”. Menige mensen zagen in de halsstreek van de tekening een vampier afgebeeld. Dit werd geassocieerd met de Fransen, zij werden als de bloedzuigers van het Duitse volk aanschouwd tijdens de wederopbouw na WO I.

(Men moet het biljet 90° naar links draaien)

Achterzijde: het nieuwe staatsymbool, de rijksadelaar (zonder kroon) in het midden. Rechts, het lege veld met het watermerk

1000 / 1 Billion Mark 1922 “Reichsbanknote”

Uitgegeven door: Reichsbankdirectorium te Berlijn.

Datum: 15 december 1922

Afmetingen: 21 cm * 8 cm

Voorzijde: Een portret van de Duitse muntmeester Jörg Herz met daaronder het waardebedrag “1000”

Deze afbeelding komt van een schilderij van G. Penz

Opm. Oorspronkelijk gepland om als 1000 Mark biljet uit te geven. Maar door de steeds groter worden devaluatie tijdens de inflatie kon men haast niets meer kopen voor dit bedrag, waardoor dit biljet nooit is uitgegeven en het teruggebracht werd naar de drukkerij. Daar kregen deze biljetten een overdruk met de nieuwe waarde “*Eine Milliarde Mark*”.

De Eine Milliarde mark is uitgegeven tijdens de zomer van 1923

Achterzijde: Links: het watermerk (een gevlochten lint met daarin het oorspronkelijke bedrag)

Rechts: De initialen RBD (Reichs Bank Directorium) en het bedrag 1000 Mark.

Ook met een rode overdruk “*Eine Milliarde Mark*”

100 Miljarden Mark 1923 “Reichsbanknote”

Uitgegeven door: Reichsbankdirektorium te Berlijn.

Datum: 16 oktober 1923

Afmetingen: 13.5 cm * 6.5 cm

Hier kent de inflatie zijn hoogtepunt, dit uitgebrachte biljet, gedrukt op papier, voorzien van een watermerk. Enkel het hoogstnoodzakelijke is vermeld (zoals de eerste biljetten van het Duitse Rijk)
De achterzijde is blanco

De Weimar republiek (1924-1938)

5 Rentenmark 1926 “Rentenbank”

Uitgegeven door: Rentenbank te Berlijn.

Datum: 02 januari 1926

Afmetingen: 13 cm * 7 cm

Voorzijde: toont een afbeelding van een plattelandsmeisje. Onderaan de geperste zegel “ Deutsche Rentenbank Berlin”

Achterzijde: een samengebonden korenbussel

100 Reichsmark 1935“Reichsbanknote”

Uitgegeven door: Reichsbankdirektorium te Berlijn

Datum: 24 juni 1935

Afmetingen: 18 cm * 9 cm

Voorzijde: Toont ons een foto van Justus von Liebig (1803-1873) een revolutionair chemicus. Hij legde de basis voor de landbouwscheikunde. Was ook een uitvinder. Van hem komt het bakpoeder zoals we het nu kennen, alsook de babyvoeding.

In het midden (achtergrond) zien we al de invloed van het naziregime (Swastika)

Het watermerk is de foto van “von Liebig”, de waarde en het controlezegel staan in het biljet geperst

Achterzijde: Laat ons een medaillon(mannenhoofd en een brandende fakkel) zien, geflankeerd door 2 vrouwen (feeën)

Het III Rijk (1939-1945)

5 Mark NS “Reichsmark”

Uitgegeven door: Reichskreditkasse te Berlijn

Datum: zonder datum – uitgegeven begin jaren '40

Afmetingen: 11 cm * 6.5 cm

Voorzijde: 2 afbeeldingen, links een landbouwer en rechts een fabrieksarbeider, wederom een signaal aan het volk voor het werk dat men levert aan het rijk ter ondersteuning van de oorlogsmachine

Achterzijde: De classicistische “*Neue Wache*”: In opdracht van Friedrich Wilhelm III (1816) moest Karl Friedrich Schinkel een wachtlokaal bouwen om er de soldaten een onderdak te geven. In 1932 aangepast en veranderd door Heinrich Tessenow, in 1966 gewijd aan de slachtoffers van fascisme en militarisme. Is sinds 1993 officieel het eerste monument in Duitsland ter herinnering aan de slachtoffers van oorlog en geweld. In het interieur staat een sculptuur van Käthe Kollwitz: Moeder met dode zoon.

20 Mark NS “Reichsmark”

Uitgegeven door: Reichskreditkasse Berlin

Datum: zonder datum – uitgegeven begin jaren '40

Afmetingen: 15 cm * 8 cm

Voorzijde: Een afbeelding van de Duitse schilder “Albrecht Dürer” (1471-1528): “Der Baumeister” (de bouwheer)

Achterzijde: De Brandenburger Tor.

Is de enige bewaard gebleven stadspoort van Berlijn. Vroeger was de plek waar de poort staat de stadsgrens van het centrum. Wie door de poort wilde, moest tol betalen. De eerste poort stamt uit 1734. In 1788 werd door architect Carl Gotthard Langhans op dezelfde plek een nieuwe poort gebouwd in opdracht van de Pruisische koning Frederik Willem II. De poort is 26 meter hoog, 65,5 meter breed en 11 meter diep. Het beeld op het gebouw, een Quadriga (tweewielige wagen met vier paarden), werd in 1806 meegenomen door Napoleon naar Parijs als oorlogsbuit. Het is acht jaar later door een Duitse maarschalk teruggebracht naar Duitsland. Het beeld dat er nu op staat, een Griekse strijdswagen met daarin de godin *Victoria*⁽¹⁾, is een replica. Het oorspronkelijke beeld is verloren gegaan tijdens de Tweede Wereldoorlog. De replica is gemaakt met de oorspronkelijke gietvorm die nog in het depot stond van de West-Berlijnse Firma Noack.

In de jaren 60 van vorige eeuw werd de Berlijnse Muur langs deze poort gebouwd. De Brandenburger Tor stond in de Russische sector en was vanaf een verhoging te bezichtigen vanuit het westen. Het was dertig jaar lang niet mogelijk om onder de poort door te lopen.

(1) In de Griekse mythologie was *Nikè* (νίκη) de personificatie van de overwinning. In de Romeinse mythologie werd ze *Victoria* genoemd

Tijdslijn gebruik van de verschillende bankbiljetten

